

Перов Д. О.,

здобувач Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

Климентьев О. П.,

здобувач Юридичного інституту
Національного авіаційного університету

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Анотація. У статті автором проводиться аналіз існуючих дефініцій поняття «інформаційних правовідносин», сформульовано власне визначення «інформаційних правовідносин», здійснено загальну характеристику змісту інформаційних правовідносин. Охарактеризовано структуру інформаційних правовідносин. Зроблено акцент на визначенні інформації як об'єкта інформаційних правовідносин. Наведено докази того, що перспективним дослідженням у цій сфері є вироблення обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання інформаційних правовідносин.

Ключові слова: інформаційні правовідносини, суб'єкт інформаційних правовідносин, об'єкт інформаційних правовідносин, зміст правовідносин, структура правовідносин, юридичний факт.

Постановка проблеми. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується збільшенням ролі й значення інформації, та, відповідно, інформаційних відносин.

Незважаючи на певну кількість розвідок, присвячених інформаційному праву в цілому та інформаційним відносинам безпосередньо, найбільш дискусійними залишаються ті, що спрямовані на формування категорійно-понятійного апарату, що і визначає **актуальність** даної наукової статті.

Застосування нами історіографічного, логіко-семантичного, діахронного та синхронного, історичного методів дослідження уможливили дійти висновку, що в науковій літературі недостатньо опрацьовано питання інформаційних правовідносин, визначення їх структури та змісту, особливо дискусійним залишається питання щодо визначення інших, ніж інформація, об'єктів правовідносин, через що воно ще й досі не є концептуалізованим в рамках інформаційного права. Також слід відзначити, що відсутність уніфікованого визначення інформаційних правовідносин на національному та універсальному рівнях, а також необхідність формування консенсуального категорійно-понятійного апарату і обумовили мету даної статті.

Виходячи з розуміння загальної проблеми даної наукової роботи, автором поставлені такі **завдання**:

- дослідити існуючі дефініції «інформаційних правовідносин»,
- сформулювати власне визначення «інформаційних правовідносин»,
- проаналізувати зміст та структуру інформаційних правовідносин.

Наукова розробленість теми. Останнім часом питання інформаційних відносин стало доволі популярним

предметом розгляду науковців, але й донині воно не стало парадигмальним. У цьому ракурсі слід відмітити наукові праці В. Ліпкана [1], В. Цимбалюка [2], М. Швеця [3], В. Залізняка [4], М. Дімчогло [5], Л. Капінус [6], Д. Перова [7], О.О. Золотар [8], Ю.Є. Максименко [9], П.Є. Матвієнко [10] та інших.

Виклад основного матеріалу. Здебільшого в працях з проблематики інформаційного права подається підхід, за якого зазначається, що воно як окрема галузь права має своїм завданням регулювання особливої однорідної групи суспільних відносин, які називаються інформаційними правовідносинами. Прикладом законодавчого закріплення визначення *інформаційних відносин*, на нашу думку, є Закон «Про інформацію», в якому визначається, що він регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. З даного визначення можна дійти висновку, що ці відносини і будуть інформаційними, а також, оскільки вони підлягають регулюванню нормами права, зокрема інформаційного, то вони можуть бути ідентифіковані як правові.

Слід зазначити, що у вітчизняній юридичній літературі не тільки не розроблено однозначного розуміння цього поняття, а й загалом, попри часте вживання цієї категорії авторами, наявна лише незначна кількість наукових розвідок, де надається його визначення [4, с. 115].

Здійснений нами формально-юридичний, логіко-семантичний, догматичний та герменевтичний аналізи визначень поняття «інформаційні правовідносини» в юридичній літературі надав можливість сформулювати наступні висновки щодо його трактування та інтерпретації:

- інформаційні правовідносини – суспільні відносини щодо інформації, які формуються і розвиваються під впливом здобутків науково-технічного прогресу в галузі інформаціології, правової інформатики, телематики, кібернетики, комп'ютерних наук, у різних видах діяльності людей [5, с. 3]. Автором звертається увага, що інформаційні правовідносини виникають не лише, хоча й переважно, в інформаційній сфері, це можна пояснити постійним збільшенням ваги інформації та такою її властивістю, як перспектива бути об'єктом різного роду угод. Наприклад, інформацію можна розглядати як об'єкт цивільно-правових договорів, якщо її визначати як річ. Також з даної дефініції зрозуміло, що відносини не є стабільними, а вплив на їх реформування здійснюють зовнішні фактори, які є різноманітними (починаючи від політичної ситуації в країні та закінчуючи міжнародними відносинами) та динамічними;

- інформаційні правовідносини – суспільні відносини, які регулюються нормами права і виникають, розвиваються та припиняють свою дію в інформаційному просторі між суб'єктами права, які наділені інформаційними правами та обов'язками [11, с. 158];

- правовідносини щодо створення, фіксації, поширення, пошуку, отримання (одержування), зберігання інформації у розумінні її ресурсом суспільної діяльності, що обробляється із застосуванням різних технологій (способів, засобів, методів) об'єктивізації [2, с. 6]. Правовідносини щодо інформації знаходять об'єктивізацію через засоби, способи, методи її створення, відтворення, обробки, поширення (передаванням, транспортування, доставку), пошук, одержання (доступу, отримання), перетворення (компіляції, реміксування), зберігання (архівування), документування, знищення (утилізація) у всіх сферах життєдіяльності людей, на певних носіях фіксації (паперових, електронних тощо), у конкретному вигляді (формі), застосуванні відповідних технологій комунікації (спілкування) [2, с. 14]. На нашу думку, до даного переліку слід також додати захист інформації;

- частина інформаційних відносин через їх суспільну значущість потребує врегулювання за допомогою загальнообов'язкових, формально визначених, гарантованих державою, правил поведінки. Такі відносини визначаємо як інформаційні правовідносини [6, с. 27].

Поряд з вищезазначеними дефініціями існують й інші, але спільним для всіх є те, що інформаційні правовідносини – суспільні відносини, які виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з інформацією, яка і є їх об'єктом.

Слід акцентувати увагу на тому, що структурно будь-які суспільні правовідносини, інформаційні не є винятком, включають такі елементи: суб'єкт, об'єкт та зміст. В той же час інформаційні правовідносини мають свої структурні особливості.

Під *суб'єктом*, в загальному, розуміється носій суб'єктивних прав та обов'язків, а в сфері інформаційних правовідносин до них належать – фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень [12]. Недоречним, на нашу думку, було вилучення з даного переліку держави, оскільки держава приймає безпосередню участь у даному виді відносин, на неї покладено визначення та здійснення напрямів інформаційної політики, саме держава, в особі її уповноважених органів створює нормативні бази для інформаційних відносин та ін. До юридичних осіб як об'єднання громадян, установчими документами яких визначено інформаційну діяльність як основну, відносяться інформаційні агентства, друковані засоби масової інформації, видавництва, теле-радіокомпанії, бібліотеки, архіви тощо, а також державні органи, для яких нормативно-правовими актами встановлено виконання управлінських, регулятивних чи інших функцій в інформаційній сфері. Характеризуючи суб'єктів інформаційних правовідносин, їх правосуб'єктність, крім основних елементів правоздатність, дієздатність та деліктоздатність необхідно доповнити таким елементом, як інформаційна деліктоздатність, оскільки сфера інформаційних відносин в нинішній час має досить значну кількість порушень (незаконне надання грифу таємності, порушення правил доступу до інформації з обмеженим доступом та ін.).

Наступним елементом виступає об'єкт, а саме те матеріальне благо, стосовно якого суб'єкти вступають в ті чи інші правовідносини. Відповідно до положень Закону України «Про інформацію» об'єктом інформаційних відносин є інформація. Об'єктом інформаційних відносин є документована або публічно оголошена інформація про події та явища в галузі політики, економіки, культури, охорони здоров'я, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах. Всі громадяни України, юридичні особи і державні органи мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, виконання завдань і функцій [13, с. 275].

Деякі дослідники вважають, що об'єктом правового регулювання є не сама інформація, а інформаційні ресурси, інформаційні системи, технології та засоби їх забезпечення. У той же час інші наголошують, що саме інформація є ключовою правовою категорією та основним об'єктом правовідносин в інформаційній сфері. На думку Л.П. Коваленко, і ми з цим погоджуємося, інформаційні ресурси, інформаційні системи, аудіовізуальні матеріали, рекламні продукти, тиражі періодичних видань, персональні дані відіграють роль об'єкта інформаційно-правових відносин, але вони є категоріями похідними від інформації і мають незаперечну інформаційну природу [14, с. 75], а також, як ми зауважимо, і є «носіями», «передавачами», «розповсюджувачами», «зберігачами» та ін. інформації.

Приймаючи до уваги різноманітність інформації (можна розділити за видами, галузями, джерелами і т. ін.) та відсутність вичерпної класифікації, слід зазначити про багатоманітність прояву інформаційних відносин (екологічна інформація, інформація про особу, правова та ін.).

Для отримання завершеного розуміння, здійснюючи аналіз інформації, як об'єкту інформаційних правовідносин, доцільно зупинитися на її характеристиках. До основних характеристик інформації відносять: цільове призначення, обсяг, цінність, повноту, надійність, вірогідність, надмірність, швидкість передавання та переробки інформації [15, с. 107].

Категорія інформації та пов'язані з нею відносини і процеси також виступають предметом інформаційної безпеки [16, с. 11].

І останнім структурним елементом інформаційних правовідносин є їх зміст. Зміст інформаційних правовідносин становить сукупність прав та обов'язків їх суб'єктів. Їх юридичний зміст закріплюється в нормах різних галузей як національного права України, так і міжнародного [11, с. 158].

Аналіз законодавства України в інформаційній сфері надав можливість резюмувати про відмінність в об'ємі прав та обов'язків суб'єктів інформаційних правовідносин в залежності від їх правового статусу. Наприклад, громадяни мають переважно права, а органи державної влади, відповідно, – кореспондуючі обов'язки.

Серед прав, які виникають при інформаційних правовідносинах, слід зазначити право на доступ до інформації, яке виступає гарантією реалізації багатьох інших прав та свобод людини і громадянина. На думку Ліпкана В.А., дане право має такі складові: збирання; зберігання;

використання та поширення інформації, що й становлять основу інформаційних правовідносин [9, с. 203].

Відокремленість та відмінність змісту інформаційно-правових відносин від майнових та інших цивільно-правових відносин базується, перш за все, на неможливості поширення нормативно-правових положень виключно цивільного права на такі окремі види інформаційної діяльності як поширення інформації, захист інформації, пошук інформації. Іншими словами, оскільки право на інформацію як юридична основа змісту інформаційних правовідносин не охоплюється лише правом власності на інформацію, то одного цивільно-правового впливу на означені правові відносини вже не вистачає [17, с. 67].

Інформаційні правовідносини виникають, змінюються та припиняються при наявності юридичного факту. Юридичним фактом є певна дія чи подія. Щодо інформаційних правовідносин, то вони виникають, змінюються і припиняються при обігу інформації в інформаційній сфері з урахуванням особливостей і властивостей інформації, що проявляються в системі права (як приклад, класифікація інформації за режимом доступу).

Проблематика систематизації інформаційного законодавства була й залишається актуальною через необхідність упорядкування значної кількості норм права, що регулюють суспільні відносини щодо інформації як суспільного ресурсу та вагомого чинника безпеки людини, суспільства і держави. Основне призначення норм права – регулювання не лише традиційних правових відносин, а й нових, зокрема інформаційних [5, с. 3].

Виходячи з викладеного, визначаємо *інформаційні правовідносини* як суспільні відносини, які виникають між фізичними особами, юридичними особами, об'єднаннями громадян та суб'єктами владних повноважень, стосовно вільного отримання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, а також врегульовані нормами інформаційного, адміністративного та інших галузей права.

Висновки. Таким чином, на підставі здійсненого аналізу інформаційних правовідносин, їх структури та змісту ми дійшли наступних висновків:

- інформаційні правовідносини визначаються авторами по-різному, але спільним є те, що вони виникають, змінюються та припиняються у зв'язку з інформацією;
- інформаційні правовідносини – відносини між суб'єктами, коло яких законодавчо визначене, з приводу вчинення певних дій щодо інформації (отримання, пошук, зберігання та ін.);
- структуру інформаційних правовідносин складають суб'єкти, об'єкт та зміст як сукупність прав та обов'язків;
- інформаційні правовідносини мають низку специфічних властивостей, що пояснюються особливістю їх об'єкту – інформації;
- незважаючи на існуючі дискусії стосовно визначення інформації як єдиного об'єкту інформаційних правовідносин, ми акцентуємо увагу на її єдиності;
- питання вдосконалення правового регулювання суспільних відносин, що виникають з приводу інформації, є актуальними. Це пов'язане не лише з розвитком демократичних перетворень у державі та активністю вітчизняних і зарубіжних громадсько-політичних інституцій у

дослідженні зазначеної проблематики, а й з конкретними недоліками чинних норм вітчизняного права.

Перспективними дослідженнями в цьому напрямі вважаємо вдосконалення правового регулювання інформаційних правовідносин.

Враховуючи, що більшість існуючих матеріальних норм у сфері інформаційних відносин відповідає міжнародним вимогам, то необхідність вдосконалення національного законодавства, перш за все, повинна концентруватися на прийнятті дієвих положень щодо механізмів та гарантій існування інформаційних правовідносин і забезпечення захисту та інформаційної безпеки людини, суспільства і держави.

Література:

1. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
2. Цимбалюк В. С. Кодифікація інформаційного законодавства України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Віталій Степанович Цимбалюк. – Х., 2013. – 40 с.
3. Нормативно-правові та методологічні засади упорядкування інформаційних відносин : науково-методичний посібник / авт. колектив: В. Брижко (науковий керівник проєкту), В. Цимбалюк, М. Швець; за ред. В. Тація, В. Тихого, М. Швеця. – К. : ТОВ «ПанТот», 2009. – 383 с.
4. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
5. Дімчогло М. І. Консолідація інформаційного законодавства України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Марина Іванівна Дімчогло. – К., 2012. – 18 с.
6. Капінус Л.І. Проблеми визначення права на доступ до інформації / Л.І. Капінус // Правові та політичні системи сучасності : матеріали наук.-практ. конференції (Луцьк, 22 квітня, 2012 р.). – К. : ФОП Ліпкан О.С., 2012. – 96 с.
7. Перов Д.О. Передумови формування інформаційних відносин / Д.О. Перов // Правові проблеми сучасності : матеріали наук.-практ. конференції (Київ, 15 липня, 2012 р.) – К. : ФОП Ліпкан О.С., 2012. – 76 с.
8. Золотар О. О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки цивільної авіації : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ольга Олександрівна Золотар. – К., 2010. – 22 с.
9. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : [навчальний посібник] / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
10. Матвієнко П.С. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / П.С. Матвієнко. – К., 2010. – 21 с.
11. Яременко О.І. Інформаційні відносини як предмет правового регулювання: теоретичний аспект / О.І. Яременко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 1-2. – С. 158.
12. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
13. Почепцов Г. Г., Чукут С. А. Інформаційна політика : [навчальний посібник] / Г.Г. Почепцов. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 663 с.
14. Коваленко Л.П. Об'єкт інформаційних правовідносин / Л.П. Коваленко // Право і безпека, 2012. – № 5(47). – С. 78-83.
15. Теорія управління органами внутрішніх справ : [підручник] / За

ред. канд. юрид. наук Ю.Ф. Кравченка. – К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – 702 с.

16. Кормич Б. А. Організаційно-правові основи політики інформаційної безпеки України : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Борис Анатолійович Кормич. – Х., 2004. – 31 с.
17. Письменицький А.А. Фактичний зміст права на інформацію та принцип верховенства права: теоретико-термінологічний аспект / А. А. Письменицький // Серія: Право. – 2009. – № 1(5) – С. 67.

Перов Д. А., Климентьев А. П. Содержание и структура информационных правоотношений

Аннотация. В статье автором проводится анализ существующих дефиниций понятия «информационных правоотношений», сформулировано собственное определение «информационных правоотношений», осуществлена общая характеристика содержания информационных правоотношений. Охарактеризована структура информационных правоотношений. Сделан акцент на определении информации как объекта информационных правоотношений. Приведены доказательства того, что перспективным исследованием в этой сфере является выработка обоснованных предложений по совершенствованию правового регулирования информационных правоотношений.

Ключевые слова: информационные правоотношения, субъект информационных правоотношений,

объект информационных правоотношений, содержание правоотношений, структура правоотношений, юридический факт.

Perov D., Klymentyev O. Content and structure of the informational relations

Summary. The article deals with the content and structure of the informational relations and problems of the establishment of the uniform definitions are defined. It has been generalized, that the structure of the informational relations includes subjects, objects and content, as a set of rights and duties. It has been specified that scientists try to identify object of informational legal relations other than information (informational resources or informational funds). It has been proved that issue of the improvement of the legal regulation of the informational relations is urgent. It is connected not only with the development of the democratic transformation in the state and activity of the native and foreign social and democratic institutions in the research of abovementioned topic, but also with the concrete disadvantages of the valid norms of the domestic law.

Key words: informational legal relations, subject of the informational legal relations, object of the informational legal relations, content of the informational legal relations, structure of the informational legal relations, legal fact.